

Pedagogika a pedagogický výzkum – reflexe a bilance

V době, kdy se od zástupců všech vědních oborů očekává neustálá produkce nových vědeckých poznatků, se bohužel pouze zřídka objevují příležitosti k zpětnému ohlednutí a ke kritickému zhodnocení toho, co daný vědní obor za určité časové období vyprodukoval, s možným naznačením směrů budoucího vývoje. Hodnotit stav pedagogiky a pedagogického výzkumu v České republice je obtížné, neboť pouhé zachycení současného stavu, které je aktuálně k dispozici například v Pedagogické encyklopedii redigované J. Průchou, vyžaduje dlouhodobé časové i fyzické úsilí, sebezapření a odhodlání. Následná reflexe, bilance a naznačení perspektiv dalšího vývoje jednotlivých pedagogických věd, k nimž aktuální, zdařilé a komplexní zachycení současného stavu vybízí, budiž výzvou pro významné zástupce těchto oborů. Zbývá položit si otázku, jak je na tom s reflexí pedagogika a pedagogický výzkum?

Pokud připustíme, že výkladní skříní vědního oboru je výzkum, můžeme na základě analýzy výsledků výzkumu hodnotit stav, ve kterém se daný obor nachází. Redakce našeho časopisu využila příležitosti navázat na 17. konferenci České asociace pedagogického výzkumu, která se konala 9. – 11. září 2009 na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity a jejímž cílem bylo zhodnotit stav českého pedagogického výzkumu v mezinárodním kontextu. V tomto čísle časopisu Pedagogická orientace uveřejňujeme dvě studie, jež jsou přepracovanými verzemi bilančně pojatých plenárních referátů, které byly na konferenci prezentovány. Poskytujeme tak širšímu okruhu čtenářů prostor k reflexi některých myšlenek, jež na setkání zástupců českého pedagogického výzkumu zazněly. Studie zachycují vývoj a současný stav pedagogického výzkumu u nás (T. Janík) a na Slovensku (Š. Švec) a poukazují na některé poměrně zásadní nedostatky (např. úzké tematické pokrytí, nízké metodologické standardy, nedostatečná teoretická rozpracovanost základních teoretických konstruktů, absence dlouhodobé koncepce výzkumu, chybějící propojení mezi teorií a praxí aj.). Oba autoři tak upozorňují na skutečnosti, které jsou dlouhodobě kritizovány, a kromě toho poukazují na další problémy, o kterých se doposud hovořilo spíše sporadicky a které mohou být o to závažnější. T. Janík mimo jiné upozorňuje na problém chybějící transdisciplinární integrace poznatků v rámci výzkumu vzdělávání. Výzkum vzdělávání v sobě zahrnuje teoretické a empirické poznatky o vzdělávání produkované kromě pedagogiky také dalšími obory, jako jsou psychologie, ekonomie, politologie, sociologie aj. Výzkum vzdělávání v tomto interdisciplinárním pojetí by mohl mít potenciál produkovat vědecký výzkum využitelný při rozhodování (se) v širokém spektru pedagogických problémů, mimo jiné s přesahem do vzdělávací politiky. Další problém, který otvírá Š. Švec, se týká doktorského studia v oboru pedagogika. Ukazuje se, že doktorské studium není zmapované, což vyvolává spekulace o značných rozdílech v kvalitě přípravy mladých vědců na jednotlivých institucích, které doktorské studium realizují.

Některé z myšlenek, prezentovaných v uvedených příspěvcích jsou dokreslovány také v dalších publikovaných studiích. K budování transdisciplinární poznatkové báze výzkumu vzdělávání přispívá např. studie M. Mareše a J. Smolíka věnovaná obecnějším otázkám výchovy a vzdělávání v kontextu protiextremistické politiky. Autoři se zamýšlejí zejména nad obtížnou rolí učitelů při potírání extremistických excesů a nad možnostmi, jak politickému extremismu ve školní výuce čelit. Cílem studie Š. Portešové a M. Budíkové bylo zjistit, jaké jsou postoje učitelů k nadaným žákům s dyslexií. J. Bláhová srovnávala inovativní a tradiční použití informačních a komunikačních technologií ve výuce cizího jazyka. M. Kubiátko, I. Vaculová a E. Pecušová zjišťovali úroveň znalostí a představ žáků 2. stupně ZŠ o ptácích. Uvedené studie, reprezentující významné oblasti pedagogického výzkumu (výzkum učitele, výuky a žáka), přináší nejen nové výzkumné poznatky, ale zároveň je možné ocenit jejich solidní metodologickou kvalitu. Obecněji je možné konstatovat, že metodologické nedostatky, za které bývá pedagogický výzkum často kritizován a jež jsou zmíněny či naznačeny také v obou úvodních studiích, jsou alespoň v případě textů publikovaných v reprezentativních časopisech oboru pedagogika spíše minulostí, popřípadě se jedná o dlouhodobě zažitá klišé.

Další podněty k bilancování a hodnocení stavu pedagogických věd v České republice s přesahem na Slovensko přináší diskusní příspěvek B. Pupaly, který se na základě příspěvků uveřejněných v monotematickém čísle časopisu *Studia Paedagogica* 1/2009 s názvem *Lidé ve škole a jejich vztahy* vyjadřuje k obecnějším teoretickým a metodologickým otázkám pedagogického výzkumu. Za zamýšlení stojí v této souvislosti úvodní pasáže příspěvku, kdy autor poměrně kriticky hodnotí „časopisecká prostředí“ v Česku a na Slovensku a vyjadřuje se k možným směrům jejich budoucího vývoje.

Tři recenze zařazené v tomto čísle mají také bilanční charakter. D. Dvořák se pokusil o obecnější zhodnocení koncepce a obsahu *Pedagogické encyklopedie*, která vyšla v redakci J. Průchy. Další recenze hodnotí díla, jež lze zařadit do „kritických věd o výchově“. Zatímco Liesmannova *Teorie nevzdělanosti* (autor recenze B. Blížkovský) již pronikla do širšího povědomí odborné veřejnosti, neméně zajímavá publikace *O opovržení pedagogikou: analýzy – materiály – perspektivy*, která vznikla v redakci N. Rickeny, na své objevení českým čtenářem zatím čeká (autoři recenze T. Janík a J. Maňák).

Reflexe a bilance pedagogiky a pedagogického výzkumu je úkol poměrně obtížný. Domníváme se nicméně, že aktuální číslo *Pedagogické orientace* může sloužit jako zdroj podnětů pro úvahy nad stavem, ve kterém se obor pedagogika aktuálně nachází, a zároveň inspirací pro sebereflexi vlastní tvůrčí vědecké práce. Zda tomu je skutečně tak, nechť čtenář posoudí sám.

Petr Knecht